

חכם ר' רפאל שלמה לאניאדו זצ"ל סניור חכם

*ליקוטים מתוך מאמרים שנכתבו על ידי רבנים וגאונים בתקופתו
והובאו לדפוס על ידי שאול בן ר' משה דיב לאניאדו*

הרש"ל

הרש"ל, ר' רפאל שלמה לאניאדו, דור שישי להרה"ג ר' שמואל לאניאדו, ראשון הרבנים ממשפחה רמת יחס זו, שהמסורת מספרת עליו שנשלח מצפת על ידי מרן, ר' יוסף קארו, מחבר "שולחן ערוך", לשמש בקודש בקהילת אר"ץ (ארם-צובא), ונודע בכינויו ר' שמואל "בעל הכלים", על שם פירושו: "כלי חמדה" לתורה, "כלי יקר" לנביאים ראשונים, "כלי פז" לספר ישעיהו.

הרש"ל, בנו בכורו! של ר' שמואל לאניאדו זצ"ל, דור חמישי להרב "בעל הכלים", בנם של קדושים וחסידים, גדל ונתחנך על ידי רבנן ותלמידיהון, וכבר בגיל צעיר הועד לגדולות. עוד בחיי אביו, השיב תשובות לשואליו בדבר הלכה, ואביו סמך את ידיו עליו. בדברי הסכמתו לאחת מן התשובות של בנו, הוא אומר:

"שישו בני מעי, שישו. אם ספקו"ת שלכם כך, ודאות על אחת כמה וכמה, ראיות בריאות וטובות וחזקות, כראי מוצק יצוקות, ביציקתן בחזקתן חזקות, היתר עומדת על רג"ל, רגל"ה עמדה במישור להוכיח מה יעשה ישראל... את כל הרשום בכתב אמת חכם בני ושמח ליבי... דברים המצודקים, כולם נכונים למבין, וישרים למוצאי דעת, ונתתי לך י"ד ושם. הסכ"ס הסכמת"י לעשות לך בה

כהלכה ולמעשה, כן אברכך בחיי, בשמ"ך אשא כפי, יפוצו מעינותיך חוצה ברחובות פלגי מים, וגם את אחיך בני לו"י שבט אחיך הפקד אתך וילוו עליך, והם חמשה בני סמיכי, וחיי אריכי, ובני מלכי, העומדים על הפקודים" וכו'.

הנהגת הקהילה

נראה כי עוד בחיי אביו, בשנת הת"ק – חמשת אלפים וחמש מאות ליצירה (1740) – עלה על כס הרבנות בעיר חלב, היא אר"ץ. הרש"ל היה מגדולי רבני העיר ודייניה ומן המפורסמים בה, פארה של משפחת לאנייאדו המהוללת.

חמישים וארבע שנים – בשנים הת"ק – התקנ"ד (1740-1794) – היה הרש"ל "ראש על אר"ץ רבה". הוא נהג נשיאותו ביד רמה, והכול קיבלו עליהם את דיניו בהבנה. הוא לא חת מפני איש, קטן או גדול, ואימתו הייתה מוטלת על הכול, ובני קהילתו קראו עליו את הפסוק "דן ידין עמו", ברמזם למשך כהונתו כראש הקהילה.

הרש"ל הרבה להשכין שלום בין בני הקהילה, בין איש לאשתו ובין אדם לחברו. כאביו כן הוא, דן יחידי בכל ענייני בני העיר, השחיטה והטרפויות, דיני ממונות ודינים אחרים, ועל פיו ישקו כל העדרים, בני ארם-צובא, ולא היה מי שהעז להמרות את פיו. על עלייתו לכס הרבנות, הוא כותב: "ואני הגדול באחים ירשתי כתרו של אבי ז"ל, שישב על כסא הרבנות בשנים הת"ע-התק"י (1710-1750), ושפט את ישראל ארבעים שנה... יושב ודן דיני ממונות ביחידי. וכך היו בזמן הראשונים, רבנן קמאי ובתראי [ראשונים ואחרונים] איתני עולם, מאריות גברו, חסידי עליון. גם בימינו רבים ועצומים, גדולים וצדיקים, ואין פוצה פה ומצפצף שלא לדון ביחידי, כיון שנהגו הראשונים בזמן אבותינו ואבות אבותינו, והכל מקבלים הדין בשמחה ובטוב לבב לרב העיר לדון דיניהם ביחידי" (כסא שלמה, סימן א).

הרש"ל נודע בחריפותו הרבה, בבקיאותו הנפלאה בקבלה ובתורת הנסתר, כפי שמעיד עליו ר' יהודה קצין ז"ל: "נהירין ליה שבילי דשמיא בחדרים ובעליות... הרב הדומה למלאך ה' צבאות". משום גדולתו, היו קוראים לו "המלך שלמה", והכול היו מנשאים אותו ומכבדים אותו. עמידתו האיתנה של הרש"ל והנהגתו התקיפה והנחרצת הביאו לעליית קרנם וכבודם של הרבנים בימיו, ולא היה אדם, עשיר או תקיף או בעל השפעה כלשהי, שהעז להתנגד לדברי הדיינים ומורי ההוראה באר"ץ. על מעמדו הנכבד בקרב חכמי ישראל, מעידים חכמים רבים וחשובים, מגדולי בעלי ההוראה בתקופתו מכל קצוות תבל: מוונציה וליוורנו שבאיטליה, מטורקיה, מבגדד, מדמשק, מצפת ומחברון. אלה פנו אליו לקבל ממנו הסכמות לחיבוריהם, הפנו אליו שאלות בענייני הלכה, וקיבלו עליהם את פסיקתו.

מן המפורסמות, שבאותם ימים גרו באר"ץ יהודים יוצאי אירופה - מאנגליה, מאיטליה, מצרפת ומספרד - וגם ממדינות אחרות. הם הגיעו לאר"ץ החל משלהי המאה הי"ז לצורכי מסחר, חסו בצל שגרירי ארצותיהם, והיו כפופים לשלטונם של הללו. הם נקראו על שם מוצאם, "סניורס פרנקוס" (אדונים אירופים). הם חיו בעיר בשלום ובשלווה, ובזכות קשריהם עם אחיהם בתפוצות, הצליחו במסחרם. הם השתלבו בחיי העיר. רבים מהם היו נדיבי לב, ותמכו בעניי העיר, ומשום כך שררו יחסי ידידות בינם לבין שכניהם המקומיים.

היהודים המהגרים הללו שמרו על מנהגי קהילות המוצא שלהם באירופה, ולא נהגו כמנהג היהודים המקומיים. הם סירבו בתוקף להיות כפופים לתקנות הקהל, שתושביה הוותיקים של קהילת אר"ץ היו כפופים להן, בנמקם את סירובם בעובדה שהם נתינים זרים שיש להם כתב מהשלטון שהם כפופים לו - השגרירים - הפוטר אותם מציות לתקנות הקהילה. הרש"ל היה אחד מן הרבנים שחייבו את הפרנקוס בכל מנהגי הקהילה בנימוק ששיבתם בעיר ישיבת

קבע היא, ואביו והוא מתקנים תקנות מתוך כוונה שיחולו על כל תושבי הקבע בעיר, כולל הפרנקוס. מחלוקת גדולה הייתה בין הרש"ל ובין ר' יהודה קצין, שחלק על פסיקתו בשאלת הפרנקוס. לבסוף נתקבלה דעתם של ר' יהודה קצין ורוב רבני אר"ץ. פרטיה של מחלוקת זו מובאים בספרו של ר' יהודה קצין, "מחנה יהודה", הודן רובו ככולו בפסק הלכה זה. נכבדים אחדים מבני הקהילה, ילידי אר"ץ, שקנו בכסף מלא את החסות מן הקונסוליות של המדינות נותנות החסות, דרשו מהנהגת הקהילה לפטרם מתשלום מסי הקהל, והמציאו מסמך חתום מן השלטון, המעיד שהם פטורים מן התשלום. אך הרש"ל לא הסכים לפטרם מן התשלום, ואיים להחרימם בציבור, אם יסרבו לקבל את פסק דינו. הנכבדים הללו התעלמו מן האיום, ולא שילמו את מסיהם. רק לאחר שהחרימם הרש"ל בציבור, בבית הכנסת, ולא פחד מהם, וממש מסר עצמו על קיום דין תורה, נכנעו לו הנכבדים הללו, וקיימו את כל פסקי ההלכה שפסק.

שבחי הרש"ל

החיד"א אומר עליו:

"הרב הגדול, מר קשישא, שושילתא דבי נשיאה, מהר"ר שלמה לאנייאדו, ראש על אר"ץ רבה... רב תנא ומשפטיו עם ישראל ועם רבנן... הרב הגדול, מעוז ומגדול, סבא דמשפטים, עטרה בראש כל אדם...". חברו וידידו הגאון המובהק, ר' יהודה בר' יום טוב קצין זצ"ל, בהקדמתו לספר "בית דינו של שלמה", אומר עליו: "זה נתן חכמה לשלמה, ובו בחר ה' למלוך על ישראל לדון ולהורות... רבא דעמיה, מדברנא דאומתיה... מלך במשפט יעמיד אר"ץ, וכי יריבון אנשים... אינו אלא שרף משרפי מעלה... והוא לבדו נטל עליו עול צבור הכבד להורות להם את דבר המשפט, אסור ומותר, פטור וחייב, טהור מטמא, מעלות השחר עד צאת הכוכבים. כל היוצא מפיו הן הן הדברים שנאמרו למשה מסיני. יפה דן, יפה חייב, יפה

זיכה. מוצא שפתיו לא שנה... הלכה ומורין כן, ומי יבוא אחר המלך...".

הגאון הגדול, ר' אליהו דוויק הכהן, כותב עליו בספרו "ברכת אליהו": "שמעו הולך בכל המדינות. מדמשק, מבבל ומבצרה ומכל הסביבות, כל הדבר הקשה יביאון אליו, לפי שהוא משיירי כנסת הגדולה, מן הרבנים אשר היו לפנינו. ושבח לאל יתברך, השאיר לנו שריד שמאיר עיני הגולה, ורב תנא, והוא פליג, מי הקשה וישלם. ומעיד עלי שמים וארץ, מכל החכמים אשר ראיתי, אין כמוהו בחכמה ובחסידות, ודן דין אמת לאמיתו, יחד עשיר ואביון, כולם שוין לפניו בדין...".

חיבוריו

הרש"ל נודע בחיבוריו החשובים, ואלה הם: "בית דינו של שלמה", שו"ת על ארבעה טורים; "לחם שלמה", סובב הולך על לשונות הרמב"ם; "המעלות לשלמה", דרושים על פי הדין וההלכה "כסא שלמה", שו"ת הלכה למעשה.

בית דינו של שלמה

שאלות ותשובות על ארבעת חלקי שולחן ערוך – אורח חיים, יורה דעה, אבן העזר וחושן משפט. שאלות ותשובות בעניינים רבים, כגון: סעודה וברכות, מנהגי אר"ץ במנחת שבת, אתרוגים הבאים לחלב מצפת, טעות בס"ת, משכון כלי קודש ועוד, חיילים נכרים שנגעו ביין, בשר וחלב, ריבית והלוואות, תרומות ומעשרות, אבלות, אישות, גירושין, ייבום וחליצה, שותפות, הסכמה על איסור הימורים ומשחקי קוביה, מגע בין יהודים לנכרים, הכנסות הרב הדיין, יהודים בשירות המנהל, פטור הפרנקוס ומשרתיהם ממסים, תקנות הקהל והסכמותיו.

לחם שלמה

חידושים, שקלא וטריא בלשונות הרמב"ם והפוסקים האחרונים.

המעלות לשלמה

דרושים בעניינים שונים: מעלת ראש השנה, יום הכיפורים, התשובה, שבת זכור, פורים, שבת הגדול, מתן תורה, השבת, המילה, הנישואין, מעלת הצדקה וגמילות חסדים, אהבת המקום לישראל ועוד. בסוף הספר מובאות פרפראות על התנ"ך.

בסא שלמה

שאלות ותשובות, בן יורש את אביו ברבנות, המנהג באר"ץ לדון יחידי, ענייני גביית מסי הקהילה, ספרי תורה שבאו מבבל, מסחר בשמן זית, משלוח אתרוגים מעיר אחרת, יהודים במנהל, ירושה, אכילת טרפה לרפואה. הרש"ל עמד בקשרים עם רבים מגדולי ההוראה בתקופתו, ולעתים קרובות הם נזכרים בספריו, בהסכמות או בשאלות שנשלחו אליו, כגון: ר' מרדכי גלאנטי, ר' יצחק ברכה, ר' רפאל מילדולה, ר' שמואל פינטו, הראשון לציון ר' רפאל מיוחס, ר' אברהם בן יוסף אורגס מליוורנו, ר' יצחק ברזאני, ר' שמעון. דווין, ר' אברהם איסכנדרי, ר' מרדכי רובין, ר' אברהם דווין, ר' יהודה קצין, ר' צדקה חוסין, ר' צאלח בכור, ר' שלמה צבע. שאלות נשלחו אליו מקהילות יהודיות שונות, כגון: ליוורנו, ונציה ורובינו שבאיטליה, צפת, בגדד וחברון.

מנפלאותיו

א. בימי הרש"ל חי אדם פשוט שנתפרנס משאיבת מים. כשנפטר שואב המים, השתתף הרש"ל בלווייתו, אך בניגוד למנהגו ללוות את המת ארבע אמות ולחזור לבית מדרשו, הלך אחר מיטתו של איש פשוט זה עד לבית הקברות, אף על פי שהימים היו ימי הגשמים, ומטר עז ניתן ארצה. שאר המלווים, ובהם גם בנו, ר' אפרים, הפצירו בו לשוב לביתו, אך הוא לא שעה אליהם.

לאחר ששב לביתו, שאל אותו בנו: מדוע שינית ממנהגך, ובפרט שהנפטר אינו לא גביר ולא תלמיד חכם? אמר לו אביו: ראה נא, בני, בעת הלוויה ראיתי רבבות מלאכים פורחים על מיטת המת, אומרים מזמורים מספר תהילים, והיה בהם מלאך אחד הדור, ונדמה היה בעיניי כדוד המלך ע"ה: אם אלו יצאו אחריו, אני לא אצא לחלוק לו כבוד אחרון?! תמה בנו על מה ולמה זכה האיש הפשוט לכל הכבוד הזה, וביקש שיגלו לו מן השמים את הסיבה לדבר. בלילה בא אליו אותו האיש בחלום, ואמר לו: דע לך כי אמנם איש פשוט הייתי ועם הארץ, לא ידעתי לקרוא ולכתוב, אלא שידעתי דבר אחד, לקרוא את הספר הראשון בתהילים. וכך היה מנהגי בכל

יום, לאחר שסיימתי את עבודתי, הלכתי לבית הכנסת, ישבתי לבדי בפינה, וקראתי בכל כוחי את פרקי התהילים שידעתי ברצף בלי להפסיק בדיבור. לכן, זיכו אותי מן השמים לכל הכבוד הגדול הזה בלווייתי.

ב. פעם אחת פרצה מגפה נוראה באר"ץ, ורבים מתו במגפה בכל יום. כשראה הרש"ל את גודל הצרה שהציבור נמצא בה, עמד וכתב שמות קודש על קלף בקדושה ובטהרה. אחר כך קרא לשמש בית הכנסת, מסר בידו את הקלף ששמות הקודש כתובים עליו, ציווהו ללכת לבית הכנסת יחידי בלילה, ואמר לו: כשיבואו רוחות מלאכי חבלה לבית הכנסת, תן להן את הקלף! חשש השמש לעשות כן, וביקש מן הרב לשחררו מן השליחות המסוכנת. הבטיח לו הרב שלא יאונה לו כל רע, ושבזכות מילוי השליחות יזכה לחיי העולם הבא.

נטל השמש את הקלף בידו והלך לבית הכנסת. מרוב פחדו, נתנמנם מעט. לפתע נתעורר לשמע קול רוחות רעות הקוראות בשמותיהם של אנשים. אזר השמש כוח, קם בבהלה, ומסר את הקלף לרוחות. שמע את הרוחות אומרות בצער: "אוי, חבל שאיבדנו את פרנסתנו" (כוונתן, שלא יוכלו ליטול עוד נפשות בני אדם). מאותה שעה נעצרה המגפה. למחרת שב השמש אל הרב, סיפר לו את כל הקורות אותו בלילה, ובישרו בשמחה שעלה בידו למלא את שליחותו. שמח הרב על הדבר, אך אמר לו: חבל שנתנממת מעט, כי באותם רגעי נמנום הצליחו הרוחות לקרוא שמות של כמה אנשים, והם מתו באותו הלילה במגפה. אילו מסרת את הקלף לפני שקראו הרוחות את שמות האנשים, היו גם הם ניצולים ממוות.

ג. מעשה ביהודי שהיה ממונה על קופת האוצר מטעם מושל העיר. לימים התחלף המושל, ועמד מושל אחר תחתיו. ביקש המושל החדש להיפטר מן היהודי, שלח להביאו לפניו, וביקש ממנו להביא עמו את פנקסי החשבונות של העיר שהכנסות העיר והוצאותיה

רשומות בהם בתואנה שהוא מבקש לבדקם. התייצב היהודי לפני המושל ובידו הפנקסים.

העליל עליו המושל עלילות שווא, העמידו לדין, ופסקו השופטים את דינו לתלייה.

לשמע גזר הדין, פרצה מהומה גדולה בעיר. לא הועילו כל תחנוני היהודים ובקשותיהם להמתיק את הגזרה. נתן המושל פקודה לתליין להוציא את היהודי אל מחוץ לעיר ולתלותו שם. עשה התליין כמו שנצטווה: בשעת בוקר מוקדמת, הוביל את היהודי אל מקום התלייה. בדרך ראה היהודי מרחוק גוי כפרי הולך ומתקרב אליהם. התחנן היהודי לפני התליין, ואמר לו: הא לך מטבע זהב בשכר שתתלה את הכפרי הזה במקומי. שמח התליין על השוחד, עשה כדברי היהודי והיהודי ברח מחוץ לעיר. שב התליין אל המושל, הודיע לו שביצע את גזר הדין וקבר את היהודי במקום התלייה.

חיש מהר פשטה בעיר שמועת ביצוע גזר דין התלייה. אשתו ובניו של האיש ישבו עליו שבעה והתאבלו כדין. אחר כמה חודשים, באה אלמנת היהודי לבית הדין, וביקשה מן הדיינים שיתירו לה להינשא. ישבו חברי בית הדין ודנו בעניינה, והחליטו שהיא מותרת להינשא כדת וכדין, כיוון שאין ספק שתלה התליין את בעלה. כשהובא פסק הדין לאישורו של ראש הרבנים, הרש"ל, סירב לאשרו באמרו שלא נמצא אפילו עד אחד שיעיד שראה את האיש מת. נשאה האלמנה את כאבה בדומייה, ומידי כמה חודשים הגישה לבית הדין בקשה מחודשת להתירה מעגינותה ולהתיר לה להינשא.

אחר כמה שנים, מת המושל. שמע בעלה שמת המושל, והחליט לחזור אל עירו וביתו. כיוון שבחלוף העתים, נשתנה זיו פניו ומראהו, חשש לבוא ישר אל ביתו, פן יבהיל את משפחתו, ויקרה להם אסון. משום כך, החליט לבוא לביתו של הרש"ל ולספר לו את כל אשר קרהו בבוקר שהובל בו לתלייה. לאחר חקירה ודרישה,

התאמת לרב שאכן מדובר באותו האיש. נשא עיניו למרום, והודה לה' על שלא נענה להפצרותיה של האישה ולהפצרות חברי בית הדין להתיר לה להינשא; שאילו היה עושה כן, היה נכשל בהתרת אשת איש להינשא ובריבוי ממצרים, חלילה. ציווה הרב על הבעל לא להיוודע לאיש ולשהות בביתו בחדר מיוחד. למחרת קרא הרב את חברי בית הדין, והודיע להם שהוא רוצה לחזור ולדון מחדש בהתרת העגונה. הסתיר הרב את האיש, מסר לו סימן, ואמר לו: בשעה שיתכנסו חברי בית הדין לדיון, תשמע שלוש נקישות על השולחן. אז צא ממחבואך והתייצב לפניי ולפני חברי בית הדין. ישבו הרב והדיינים, נשאו ונתנו בהתרת העגונה, והחליטו להתיר לה להינשא. ביקש הרב את הדיינים לחתום על פסק הדין. בהגיע תורו של הרש"ל לחתום עליו, הקיש על השולחן שלוש פעמים. יצא האיש ממחבואו ועמד לפני הרב והדיינים. נשאו הכול את עיניהם באיש, והחלו תמהים מי הוא ומאין בא. תימהונם גדל כשנוכחו לדעת שמדובר בבעלה של האישה העגונה שהותרה להינשא לפני זמן קצר. אמר להם הרש"ל: ראו עד כמה גדולה היא האחריות שנטלתם על עצמכם. חמלתם על האישה והתרתם לה להינשא בלא שהייתה לפניכם עדות על מותו של האיש. יהי רצון שישמש מעשה מחריד זה לקח ומוסר לכל דייני ישראל לבל יקלו ראש, חלילה וחס, בבואם לדון בהתרת עגונות. ראו הדיינים את המעשה המופלא, הודו ואמרו: אכן, חכמת אלוהים בלבו של מורנו ורבנו. ברוך ה' אשר הצילנו מעוון חמור זה. וכל מעשי תוקפו וגבורתו ופסקי דינו המפורסמים, תקצר היריעה מלהביאם כאן, והרי הם כתובים בספריו ובספרי רבני אר"ץ וגאוניה בתקופתו והבאים אחריהם.

פטירתו

בשנת תקנ"ד (1794) נתבקש הרש"ל לבית דין של מעלה, ואבל כבד ירד על קהילת אר"ץ. בלווייתו הספידוהו רבני דורו, ובהם ר' אברהם סתהון ור' רפאל יוסף חזן, ר"מ ור"מ (ראש מתא וראש מתיבתא; רב העיר וראש הישיבה) בעיה"ק ירושלים, שאמר: "וי

להדא אזלא, מופלא שבסנהדרין, מן ארם, מעיר גדולה, זרע רב
מדבית עלי, חובר חברים, דן דין אמת לאמיתו מהבוקר ועד הערב.
מעשי ידיו, ספריו, הן הן עדיו, מכתב פתוחי חותם".

על ציון קברו נכתב:

זה ציון איש תם יושב אוהלים, שונה הלכות בכל יום מוהר"ר רפאל
שלמה לאניאדו זלה"ה נתבש"מ יום ג' ז' בטבת שנת התקנ"ז
ליצירה תנצב"ה